

Jan Uher

Národnost: česká

Datum narození: 28. ledna 1891

Místo narození: Prostějov

Datum úmrtí: 27. října 1942

Místo úmrtí: Berlín

Sociální zařazení: Pocházel z chudé rodiny továrního dělníka. Otec pracoval jako montér a matka si přivydělávala šitím. Měl čtyři sourozence. Dne 10. prosince 1921, v den svých doktorských promócí, se oženil s Miladou Nedělníkovou. O dva roky později se manželům narodil syn Boris, jenž pokračoval v otcových šlépějích. Věnoval se pedagogice, problémům školství a stal se docentem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Akademické působení

Jan Uher pocházel z chudých rodinných poměrů. Na přímluvu učitele jej rodiče poslali studovat na prostějovské gymnázium. Kvůli špatné finanční situaci však nemohl ihned po maturitě navázat vysokoškolským studiem, a tak absolvoval jednoroční abiturientský kurz na Učitelském ústavu v Brně. Během tříleté pedagogické praxe se Jan Uher věnoval dalšímu sebevzdělávání. Aniž by zanedbával učitelskou profesi, soukromě studoval cizí jazyky, zajímal se o psychologii a četl filozofické spisy. V roce 1913 složil zkoušku učitelské způsobilosti, kterou si chtěl dále doplnit o aprobaci pro školy měšťanské, což o tři roky později učinil. Po absolvování odborné zkoušky mohl vyučovat na měšťanských školách německý jazyk, zeměpis, dějepis a český jazyk.

První světová válka zastihla Jana Uhra na obecné škole v Prostějově. Roku 1914 byl povolán do rakousko-uherské armády. Ze zdravotních důvodů však nezůstal na bojišti, ale byl převelen do úřednického aparátu, kde působil v cenzuře a účetnictví. Na počátku roku 1918 se s armádou definitivně rozloučil a byl poslán jako odborný učitel na měšťanskou školu do Prostějova a později do Kostelce na Hané.

Teprve po ukončení války se zapsal na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde studoval filozofii a slavistiku. Díky kamarádovi z gymnaziálních let Vasilu Škrachovi získal Jan Uher místo soukromého knihovníka u prezidenta T. G. Masaryka. Práce na Hradě mu umožňovala velmi intenzivní studium a také bližší seznámení s prvním mužem republiky, jehož politické a filozofické myšlenky později sám šířil. Ač studoval filozofii a slavistiku, nejvíce času věnoval pedagogickému semináři Otakara Kádnera. Na jeho doporučení se Jan Uher nezdržoval skládáním státních učitelských zkoušek, ale přešel rovnou k rigorózu. Roku 1921 obhájil disertační práci s názvem *G. A. Lindner a jeho vývoj od Herberta k Spencerovi*.

Po získání doktorského titulu odešel pracovat na ministerstvo školství a národní osvěty, kde byl zaměstnán jako referent. Působil v reformní komisi, účastnil se tvorby osnov nově zaváděného předmětu občanská nauka a měl na starost několik mladých učitelů, kterým zároveň přednášel na nově založené Škole vysokých studií pedagogických. Stanul tak přímo ve středu budování moderního československého školství a podílel se na vzdělávání učitelů v duchu nových reformních směrů.

Ve dvacátých letech podnikl Jan Uher několik zahraničních cest. Ze studijního pobytu v Německu a Švýcarsku si přivezl nové zkušenosti, poznatky, ale i kontakty, které využil v řadě odborných studií. Po návratu se také rozhodl přepracovat svou disertaci, jejíž nová verze měla být podkladem pro habilitaci na Karlově univerzitě. Otakar Kádner však spis *Myšlenkové dílo Lindnerovo* nepřijal, a to s odůvodněním, že Uher nemá dostatek zkušeností s výukou na střední škole. Jan Uher se tedy obrátil na brněnskou univerzitu, kde se nakonec roku 1925 habilitoval na základě monografie *Problém kázně*. Poté začal pracovat jako soukromý docent v pedagogickém semináři Otokara Chlupa a již v zimním semestru 1925/1926 navštěvovali posluchači filozofické fakulty jeho první přednášky.

V letech 1926–1927 vycestoval do Ameriky, kde se vzdělával v mezinárodním ústavu při Teachers College Kolumbijské univerzity v New Yorku. Nejen, že se zde seznámil s předními osobnostmi americké psychologie a pedagogiky, ale velmi podrobně se také zabýval pedagogickou praxí Spojených států a tamějším životem vůbec. Zajímavé postřehy si přivezl také o čtyři roky později z prázdninového pobytu v Sovětském svazu.

Třicátá léta byla pro Jana Uhra dobou bohaté tvůrčí činnosti. Přednášel na univerzitě, publikoval a zapojoval se aktivně do reformního školského hnutí. Poté, co byl roku 1935 jmenován mimořádným profesorem pedagogiky, stanul společně s Otokarem Chlupem v čele pedagogického semináře v Brně. O dva roky později získal profesorský titul na univerzitě v Bratislavě, kde působil až do roku 1938 na stoličce pedagogiky. S nástupem autonomistických snah a fašistických projevů Slovensko opustil, stejně jako řada jiných demokraticky orientovaných činitelů. Po Mnichovu a okupaci v březnu 1939 se Jan Uher aktivně zapojil do domácího odboje jako člen ilegální organizace Obrana národa. První schůzky odbojářů v Brně se konaly právě v pedagogickém semináři na filozofické fakultě. Jan Uher jako krajský vedoucí Obrany národa pro Brno-venkov získal pro odboj mnoho dalších přívrženců, a to zejména z řad pedagogů a Sokola. Tři dny po uzavření vysokých škol byl Jan Uher zatčen a vězněn v sídle gestapa na Mozartově ulici, poté na Špilberku a v Kounicových kolejích. V lednu 1940 byl převezen do Vratislavi, o rok později do věznice v Diezu an der Lahn. V den Heydrichova pohřbu stanul před berlínským soudem, jenž ho jako „*vůdce české inteligence*“ odsoudil k trestu smrti. Epitafem „*že i smrtí sloužíme vyšším cílům, nejen životem a prací*“ se rozloučil se světem v berlínské věznici Plötzensee v předvečer 28. října 1942.

Výběr z díla

Hlavní badatelský zájem Jana Uhra tvořila praktická pedagogika, psychologie dospívající mládeže, didaktika, školská reforma a dějiny výchovy. Řada jeho děl byla myšlenkově inspirována humanitními principy Husa, Komenského či Masaryka a v mnohých spisech propagoval mezioborovost pedagogiky. Za svůj život vydal několik set odborných článků, řadu studií a několik monografií.

První významnější díla sepsal Jan Uher po návratu ze studijního pobytu v Německu a Švýcarsku. Novými poznatky obohatil svou disertaci, kterou vydal pod názvem *Myšlenkové dílo Lindnerovo* (1923), jako habilitační práci pak na Masarykově univerzitě předložil výše zmíněnou rozsáhlejší monografii *Problém kázně* (1924). V souvislosti s tvorbou osnov občanské nauky vydal roku 1923 studii *Občanská nauka a výchova* a společně s J. Kopečkem sepsal učebnici tohoto předmětu (*Za novým životem. Občanská nauka a výchova pro školy měšťanské*, 1934).

Přestože byl Jan Uher zpočátku stoupencem Tolstého a myšlenek idealismu, názorově se později přiklonil k ideám humanismu a začal se zabývat Komenským, jednotou bratrskou, Tyršem a českými osvícenci. Roku 1931

vydal s podporou Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě studii *Komenského Praxis Pietatis* (1931). Několik spisů věnoval také praktickým problémům, s nimiž se učitelé ve školství potýkali (*Pracovní princip ve škole*, 1926; *Jak působí pochopení záhady pohlaví na dospívající mládež*, 1934). Své postřehy z Ameriky pak zpracoval v monografii *Základy americké výchovy* (1930). Ačkoliv mnohé prvky amerického školství přijal, nebál se kritiky a objektivního hodnocení. Z osobní zkušenosti vycházela také kniha *Několik pohledů na SSSR* (1934), v níž se snažil o spravedlivé ocenění sovětského života a školy.

Krátce před uzavřením vysokých škol vydal Jan Uher své nejrozsáhlejší dílo *Středoškolský student a jeho svět. Příspěvek k psychologii moravského studenta* (1939), v němž se zabýval především problematikou profilu učitele a jeho rolí. Součástí knihy byl rozsáhlý dotazníkový výzkum názorů, hodnot a zájmů středoškolských studentů. V letech 1938–1940 se společně s O. Chlupem a J. Kubálkem podílel na trojdílné *Pedagogické encyklopedii*. Vědecké činnosti se nezdal ani po svém zatčení v listopadu 1939. Ve vratislavské věznici sepsal studii *Vývojová psychologie* a spis *Systém psychologie*. Svě poslední dílo, torzo *Filozofie národní výchovy*, pak vpisoval mezi řádky výtisku *Bible kralické*.

Ocenění vědeckou komunitou

Jan Uher byl neobyčejně činný člověk, který se významně společensky i vědecky angažoval. Stál v čele řady institucí (studentská poradna, sekce pro úchylnou mládež aj.), vyučoval na pedagogické akademii, brněnské konzervatoři či na Škole vysokých studií pedagogických v Praze, Brně a později i v Bratislavě, kde sám inicioval založení tohoto ústavu. Podílel se na činnosti České zemské péče o mládež na Moravě a spolupracoval rovněž s její německou odnoží. Stal se předsedou Pedagogického centra v Brně, členem Ústředí Československého červeného kříže, organizace YMCA a redakčních rad *Psychologie* a *Sociologie*.

Velmi blízké byly Janu Uhrovi myšlenky mezinárodní organizace Liga pro novou výchovu – stal se místopředsedou její české odbočky a spoluredaktorem časopisu *Nová škola*. V rámci pedagogického semináře zřídil společně s Otokarem Chlupem pokusnou třídu pro nadané děti, která byla vedena ideami tohoto reformního hnutí.

Jan Uher byl také neodmyslitelně spjat se Sokolem, v němž nespatořoval pouze tělovýchovnou instituci, ale oceňoval především jeho široce pojatý výchovný program. Patřil mezi jeho přední činitele, angažoval se v předsednictvu vzdělavatelského sboru Československé obce sokolské a od roku 1937 působil jako redaktor časopisu *Sokolský vzdělavatel*.

Podstatnou část života zasvětil Jan Uher reformní práci. Stal se předsedou pražského Reformního školského sboru, jehož cílem bylo vypracovat koncepci reorganizace školského systému. Nezůstal však u pouhého teoretizování a zaměřil se na samotné učitele, pro něž pořádal prázdninové kurzy, přednášel na poradách učitelských jednot či organizoval zájezdy do zahraničí. Z mladých učitelů pak vytvořil pedagogické sdružení, které čerstvým absolventům nabízel kontakt s vysokoškolským prostředím. Roku 1931 se zúčastnil experimentu na měšťanské škole v Černé Hoře. O rok později jej ministerstvo školství pověřilo, aby sledoval zavádění nových osnov na Kroměřížsku. Jeho reformní úsilí bylo završeno roku 1939, kdy vypracoval rámcový návrh na změnu dosavadního systému školství. Roku 1992 získal Jan Uher Řád T. G. Masaryka II. stupně in memoriam.

Profesní působení a veřejná činnost

Od roku 1911 vyučoval na obecné škole ve Výšovicích na Hané, kde neúspěšně experimentoval s myšlenkami Tolstého volné školy. Role pedagoga se však nevztahovala pouze na samotnou výuku, její součástí byla také osvětová činnost, kterou Jan Uher vykonával s velkým nadšením. Organizoval různé kulturní akce, vedl pěvecký kroužek, hrál s dětmi divadlo a v obci pomohl založit sokolskou jednotu. Před začátkem první světové války byl přeložen na školu do Prostějova. Počátkem roku 1918 opustil vojenskou službu a stal se odborným učitelem na měšťanské škole v Prostějově a později v Kostelci na Hané. Po návratu z Ameriky působil na několika středních školách, a to na ženském učitelském ústavu v Praze, ženském a mužském učitelském ústavu v Brně a později na brněnské konzervatoři.

Evaluace

Jan Uher patří mezi významné osobnosti české meziválečné pedagogiky. Podílel se na budování pedagogického semináře filozofické fakulty v Brně a později také univerzity v Bratislavě. Svě celožitovní úsilí věnoval snahám o vnitřní reformu školství, která měla respektovat národní tradice, ideály demokracie a zásady humanismu. Se svými kolegy bojoval za kvalitnější vzdělání učitelů všech stupňů škol. Na počátku druhé světové války pak sehrál významnou roli v domácím odboji a za své ideály položil život.

Ohlasy

Vyslovit jméno Jan Uher, znamená současně vyslovit slova: počátky moravského národního odboje vůbec a psát o jeho účasti v něm znamená v podstatě nastínit jeho historii. [...] Jan Uher se musil do čela podzemního hnutí moravského dostat zcela přirozenou nutnou zákonitostí člověka, jehož celá linie životní, celý jeho zájem pracovní, celé jeho zaměření filosofické a kulturní, a především celý jeho opravdový charakter nepodplatně mravní, ryzí a čistý, opravdový a pravdivý, byly v pravém opaku s tím, co měl přijmout národ jako záchranu a novou orientaci hned po oněch strašných dnech podzimu roku 1938 a pak, v míře, která ještě stupňovala hanebnost a podlost ústupků až po ztrátu národní cti, po 15. březnu 1939. \ [Robert Konečný](#)

Ve svých čtyřech stěnách založil si svobodnou říši myšlenkovou. Tam nezavládla beznaděje, ani nevstoupil únik do světa snů, tam panoval kritický rozum. \ [Josef Hendrich](#)

Prameny a literatura

Archiv Masarykovy univerzity, fond A2 FF, osobní spisy, kart. 17/5.

BRUNNEROVÁ, Jaroslava. *Prof. dr. Jan Uher (1891–1942)*. Praha: Pedagogické muzeum Jana Amose Komenského, 1992.

GABRIEL, Jiří. *Slovník českých filozofů*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 599–600.

- PERSTICKÁ, Dagmar. *Osobnosti. Nositelé Řádu Tomáše Garrigue Masaryka 1991 a 1992*. Brno: Státní vědecká knihovna, 1993, s. 364.
- RÝDL, Karel. Jan Uher a reformní pedagogické hnutí. *Pedagogika*, 1992, roč. 42, č. 3, s. 361–368.
- SCHAUEROVÁ, Alena. Jan Uher a jeho filozofie výchovy. *SPFFBU*, I 28, 1994, s. 47–50.
- SPOUSTA, Vladimír. 60. výročí úmrtí pedagoga Jana Uhra. *Pedagogika*, 2002, roč. 52, č. 4, s. 465–468.
- UHER, Boris. Jan Uher. O svém otci ke 100. výročí. *SPFFBU*, I 28, 1994, s. 35–46.
- UHER, Boris - UHLÍŘOVÁ-UHROVÁ, Jana. *Jan Uher (1891–1942)*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1993.
- UHLÍŘ, Jan Boris. Prof. Jan Uher a počátky moravské protinacistické rezistence. In *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam. Mezinárodní konference. Praha září 1997. Sborník příspěvků*. Marek Waic (ed.). Praha: Organizační výbor mezinárodní konference, 1998, s. 35–40.
- VESELÁ, Zdenka. Osobnosti brněnského pedagogického semináře v meziválečném období. *SPFFBU*, I 28, 1994, s. 5–33.